

Κρίση στο κέντρο της Αθήνας: προνοιακές πολιτικές στη νεοφιλελεύθερη εποχή

Βασίλης Αράπογλου

Εισαγωγή: η νεοφιλελεύθερη κρίση, αστικές και κοινωνικές πολιτικές

Από το πλήθος των αντιθέσεων και συγκρούσεων που η κρίση αναδεικνύει θα εστιαστώ σε αυτό αντιλαμβάνομαι ως βασική αντινομία του νεοφιλελευθερισμού. Μιλώ για την αδυναμία πολιτικής επανόρθωσης των κοινωνικών τραυμάτων που ο νεοφιλελευθερισμός επιφέρει τη στιγμή που διέρχεται κρίση. Πρόκειται για μια διαδικασία που αναπτύσσεται σε δυο φάσεις- ή εναλλασσόμενες στιγμές: μια στιγμή «βαρβαρότητας» – και μια στιγμή «ανθρωπιάς». Κάτι παρόμοιο πρόσφατα ο Ζίζεκ (2010) αποκάλυψε «βαρβαρότητα με ανθρώπινο πρόσωπο» αναφερόμενος ακριβώς στη διαμόρφωση «ρεαλιστικών ή λογικών» μεταναστευτικών πολιτικών, που ουσιαστικά αποτελούν μια συντηρητική στροφή, στην οποία υποτίθεται ότι τα κυρίαρχα κόμματα σύρονται από την ακροδεξιά. Με λειτουργικούς όμως όρους απλώς αξιοποιούν την ακροδεξιά για να φανεί ότι διαφέρουν από αυτήν τόσο όσο προς τον ρεαλισμό τους όσο και ως προς την ανθρωπιά τους. Η στροφή αυτή είναι κοινό Ευρωπαϊκό φαινόμενο και έχει επισημανθεί εδώ και καιρό με την λεγόμενη επιστροφή των «αφομοιωτικών» προσεγγίσεων και πολιτικών που συνοδεύουν την ρητορική της κοινωνικής συνοχής.

Ο Ζίζεκ (2010) συνδέει τις «ρεαλιστικές» αυτές πολιτικές με την ιδεολογική διαχείριση της κρίσης: ο φόβος γίνεται το μοναδικό συναίσθημα που μπορεί να κινητοποιήσει, μέσα σ' ένα τεχνοκρατικό κι από-ιδεολογικοποιημένο πολιτικό σύστημα που χειραγωγεί τις παρανοϊκές προδιαθέσεις των φοβισμένων ανδρών και γυναικών. Η επιχειρηματολογία του Ζίζεκ είναι συγγενής με τις θεωρίες για τις «πόλεις χωρίς δικαιοσύνη» ή για τις «πόλεις της εκδίκησης» (Smith 1996, Merrifield & Swynedouw

1996). Σε τέτοιες πόλεις ο φόβος, η ανασφάλεια, και τελικά η εκδίκηση, γίνονται το καθοδηγητικό συναίσθημα της πολιτικής, όπως πχ σε κάποιες μορφές εξευγενισμού. Οι θεωρήσεις αυτές είναι αρκετά πεσιμιστικές και επιπλέον θέτουν στο επίκεντρο τους είτε τις περιοχές των μεγάλων επιχειρήσεων και των ελίτ είτε τα γκέτο δημιουργώντας μια πολωμένη εικόνα- που δεν είναι πάντα συμβατή με την πραγματικότητα.

Θα προσπαθήσω λοιπόν να εξηγήσω γιατί το ζήτημα είναι λίγο πιο σύνθετο, αντλώντας από τη θεώρηση των Brenner, Peck, Theodore (2010a,b) για τις παραλλαγές του υπαρκτού νεοφιλελευθερισμού και από ψυχοκοινωνικές θεωρίες που επικεντρώνονται στην ιδεολογική διαχείριση του φόβου και της ανασφάλειας (Clarke, Herber & Hoggett 2008, Layton, Carro-Hollander & Gutwill 2006). Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα μοντέλο διακυβέρνησης μέσω προφητείας, στο οποίο η νέα μυθολογία νομιμοποίησης είναι η καταστροφή: «ή βουλιάζουμε ή αλλάζουμε», όπως δήλωσε ο Έλληνας Πρωθυπουργός το 2010, λίγο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του. Το παρόν κείμενο γράφτηκε και παρουσιάστηκε ένα χρόνο πριν τις εθνικές εκλογές του 2012. Ισχυρίζομαι ότι οι κεντρικές θέσεις που διατυπώνονται στη συνέχεια του κειμένου επιβεβαιώνονται από τις πολιτικές εξελίξεις και θα μπορούσαν να υποστηριχτούν με περισσότερα παραδείγματα από την αντιπαράθεση για το κέντρο της Αθήνας στην τρέχουσα συγκυρία.

Οι Brenner, Peck & Theodore (2010a,b) διακρίνουν μεταξύ δυο διαφορετικών διαδικασιών με τις οποίες προάγεται η νεοφιλελεύθερη πολιτική, την παραλλαγή των οποίων μπορούμε να αναγνωρίσουμε στην παρούσα συγκυρία. Μια είναι η διαδικασία της απορρύθμισης και της αναδίπλωσης σημαντικών κρατικών λειτουργιών και η άλλη είναι η διαδικασία της ρύθμισης και εκδίπλωσης νέων θεσμών (ή σήμερα θα λέγαμε της «ταχείας μεταρρύθμισης») που είναι απαραίτητη για να στηρίξουν τις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης στα κενά που δημιουργούνται από την απόσυρση του κράτους.

Οι διαδικασίες αυτές δεν αναπτύσσονται απαραίτητα σε διακριτές χρονικές «φάσεις», αλλά μπορούν να συνυπάρχουν και να εναλλάσσονται. Στην Ελλάδα οι διαδικασίες της απορρύθμισης εμφανίστηκαν στη δεκαετία του 1990 ενώ στις αρχές της νέας χιλιετίας πολλαπλασιάστηκαν οι απόπειρες μεταρρύθμισης. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες μας ενδιαφέρουν εδώ ιδιαίτερα γιατί σε μεγάλο βαθμό αφορούν στις κοινωνικές πολιτικές. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες αποτέλεσαν σημαντικό άξονα για την εμπέδωση του νεοφιλελευθερισμού σε ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες υπό το μανδύα αυτού που είχα ονομάσει «συντηρητικό εκσυγχρονισμό» (Αράπογλου 2005). Η ρητορική της συνοχής συνόδευσε τις διαβεβαιώσεις για την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ και την αναβάθμιση της παγκόσμιας θέσης της Αθήνας με την ανάληψη των Ολυμπιακών αγώνων. Η ρητορική της συνοχής ήταν τότε μονάχα το συντηρητικό συμπλήρωμα στην καταναλωτική ευδαιμονία και εθνικιστική ανάταση που επικράτησε στην ισχυρή Ελλάδα των Ολυμπιακών Αγώνων (Αράπογλου 2005, Afouxenidis 2006, Σταθάκης & Χατζημιχάλης 2007).

Με την εμφάνιση όμως της νεοφιλελεύθερης κρίσης τα πράγματα αλλάζουν και διαφαίνεται ένας πειραματισμός, με βραχυπρόθεσμες λύσεις και προσπάθειες ρύθμισης που όμως δεν θίγουν την ουσία του νεοφιλελευθερισμού- αυτό που πρόσφατα οι Brenner, Peck & Theodore αποκάλεσαν «νεοφιλελευθερισμό-ζόμπι» (Brenner, Peck & Theodore 2010b, Peck 2010). Στα πλαίσια της «νεκρανάστασης» του νεοφιλελευθερισμού μια σειρά «τέρατα» ή «μακάβρια» φαινόμενα μπορούν να εμφανιστούν. Ο Peck (2010) μιλά για την εντατικοποίηση της καταστολής στις φτωχές συνοικίες των καπιταλιστικών μητροπόλεων, ακολουθώντας την επιχειρηματολογία του Wacquant (2007). Η καταστολή δεν είναι όμως παρά μόνο ένα από τα μέσα διαχείρισης του φόβου και της ανασφάλειας, και βέβαια δεν συναινούν όλοι εύκολα στη χρήση της. Η ρητορική της συνοχής επανέρχεται με μεγαλύτερη νομιμοποιητική δύναμη και αποκτά προτεραιότητα έναντι των υποσχέσεων καταναλωτικής ευδαιμονίας και εθνικής ανάτασης.

Κατά την εμπέδωσή (embeddedness) του ο νεοφιλελευθερισμός δεν υφίσταται μόνο θεσμικές προσαρμογές στα τοπικά περιβάλλοντα, αλλά συναρθρώνεται με τις διαθέσιμες πολιτικές και κοινωνικές ιδεολογίες. Αυτό σημαίνει ότι ο νεοφιλελεύθερος πολιτικές σπάνια είναι αμιγείς. Μπορεί ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες και συσχετισμούς να είναι ρατσιστικές, σεξιστικές, εθνικιστικές, πελατειακές, νεποτιστικές κ.ο.κ. – μπορεί και όχι. Η απόπειρα ηγεμονίας είναι ανοιχτή στο πολιτικό παιχνίδι. Κατά τη διάρκεια της κρίσης ενδέχεται να αλλάξουν οι ιδεολογικές συναρθρώσεις που είχαν παγιωθεί πριν την κρίση. Οι αλλαγές αυτές πραγματοποιούνται μέσω επικοινωνιακών τεχνικών, που ακολουθώντας τον D. Hook (2005), θα μπορούσαν να ονομαστούν «τεχνολογίες συναισθήματος» (technologies of affect).

Η πρόταση του Hook (2005), στην οποία εδώ δεν μπορώ να επεκταθώ, έχει θεωρητική καταγωγή αφενός στην ανάλυση του Adorno για τις τεχνικές της φασιστικής προπαγάνδας και αφετέρου στο έργο του Φουκώ για τις τεχνολογίες κατασκευής της υποκειμενικότητας. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι τεχνολογίες του συναισθήματος δεν κατευθύνονται από ένα κέντρο αλλά διαμορφώνονται και διαχέονται μέσα σε ένα πλέγμα εξουσιαστικών σχέσεων. Επιπλέον, παρότι οι τεχνολογίες του συναισθήματος αποσκοπούν στην πολιτική χειραγωγή, υπάρχει πάντα μια αντίστροφη φορά επίδρασης από το ψυχικό προς το πολιτικό πεδίο, γεγονός που συνεπάγεται το ενδεχόμενο αποτυχίας της προσπάθειας πολιτικής χειραγωγής. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τις τεχνολογίες αυτές δυναμικές και ατελέσφορες.

Για παράδειγμα, η αιφνίδια απορρύθμιση επιφέρει ρήξεις, μάλλον επιλεκτικά, σε εκείνες τις σχέσεις που δεν είναι πλέον λειτουργικές και αντιμετωπίζονται τώρα ως στρεβλώσεις της αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο μπορούν να γίνουν ιδεολογικοί και επικοινωνιακοί ελιγμοί. Στην απλούστερη εκδοχή οι κατηγορίες για διαφθορά, σύναψη πελατειακών σχέσεων, κομματισμό, αδιαφορία ή οκνηρία έχουν σαφώς τιμωρητικό χαρακτήρα και προφανώς ο νεοφιλελευθερισμός δεν μπορεί να ανεχτεί παρόμοιες

συμπεριφορές, ή καλύτερα δεν μπορεί να τις ανεχτεί πια (Μαλούτας 2011). Μπορεί όμως ταυτόχρονα να ανεχθεί το ρατσισμό ή τον εθνικισμό. Η κινητοποίηση της «ηθικής αυστηρότητας» μπορεί να ακολουθήσει κακόβουλους διαύλους, μπορεί να τραυματίσει τόσο το ίδιο το υποκείμενο όσο και τους δεσμούς του – τις σχέσεις του με τους άλλους. Με απλά λόγια: η τιμωρία πονάει και ο πόνος έχει απρόβλεπτες συνέπειες. Αυτοί που πονούν μπορεί να θέλουν να δείξουν ότι πονούν, πονώντας τους πιο αδύναμους. Για να τελεσφορήσει πολιτικά η τεχνο-λογία των συναισθημάτων θα πρέπει να διαχειριστεί και τις συνέπειες της κοινωνικής οδύνης.

Κατά την τελευταία δεκαετία έχει επισημανθεί διεθνώς μια μετατόπιση της έμφασης από την ιδεολογική αξιοποίηση της αναπαράστασης-εικόνας στη δυνατότητα πολιτικής αξιοποίησης του συναισθήματος στην πολιτική επικοινωνία (Ahmed 2004, Gregg & Seigworth 2010). Στην νέα αυτή συνθήκη, η ανάλυση εστιάζει στην ικανότητα της πολιτικής να διαπλάθει το μικρόκοσμο μέσα στον οποίο διαμορφώνονται η ανθρώπινη εμπειρία, οι χρήσεις του σώματος, και οι διαπροσωπικές σχέσεις. Ο χώρος γίνεται προνομιακό πεδίο άσκησης εξουσίας ακριβώς γιατί η υλική και συμβολική του διάσταση είναι πολύ στενά συνδεδεμένες με το συναισθηματικό υπόβαθρο των υποκειμένων (Thrift 2004).

Στην ανάλυση που ακολουθεί ισχυρίζομαι ότι οι τεχνολογίες του συναισθήματος αξιοποιούν διακριτές ασυνείδητες ψυχικές διεργασίες σε κάθε μια από τις διαδικασίες της «αναδίπλωσης» και της «εκδίπλωσης» του νεοφιλελευθερισμού. Ακριβώς επειδή σε κάθε στιγμή της νεοφιλελευθεροποίησης επικρατεί ένας ιδιαίτερος τύπος τεχνολογιών συναισθήματος αναφέρομαι σε «τεχνολογίες απορρύθμισης» και «τεχνολογίες μεταρρύθμισης» αντίστοιχα.

Στον πυρήνα των τεχνικών επικοινωνίας που υποστηρίζουν τις νεοφιλελεύθερες αστικές και κοινωνικές πολιτικές μπορούμε να διακρίνουμε τη διχαστική κατασκευή «εξιδανικευμένων» και «απαξιωμένων» τόπων. Τις φαντασίες, τα βιώματα, και τις σχέσεις που αντιστοιχούν στους τόπους αυτούς ονομάζω κανονιστικές χωρικές. Χρησιμοποιώ τον

όρο «κανονιστικές χωρικότητες», αναφερόμενος στο ότι ο διχαστικός χαρακτήρα τους («ιδεώδεις»-«καταδιωκτικό», «καλό»- «κακό», «διασκέδαση»-«φόβος») παράγεται μέσα σε ένα πλέγμα εξουσιαστικών σχέσεων που προσδιορίζει όχι μόνο το νόημα αλλά και το ίδιο το βίωμα που αντιστοιχεί σε κάθε μια από αυτές. Δηλαδή, οι κανονιστικές χωρικότητες προδιαγράφουν πως θα αισθάνεσαι, τι θα κάνεις, ποιος θα είσαι, με ποιους θα σχετίζεσαι «εκεί που μένεις» ή «εκεί που πηγαίνεις». Οι κανονιστικές χωρικότητες διαμορφώνονται στο ευρύτερο κοινωνικό πεδίο μέσα από μακρόχρονες και πολύπλοκες διαδικασίες, αλλά κάποιες από αυτές αξιοποιούνται επιλεκτικά από τις τεχνολογίες συναισθήματος στα πλαίσια της απόπειρας απόσπασης συναίνεσης για τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

Θεωρητικά, η πρόταση μου συνδέει την «τεχνολογία των συναισθημάτων» του Hook (2006) με εκείνη της Lynne Layton (2006, 2008), η οποία θεωρεί ότι οι «ασυνείδητες κανονιστικές διεργασίες» αναπαράγουν τις κοινωνικές διαιρέσεις και τις άμυνες έναντι καταθλιπτικών βιωμάτων, καθηλώνοντας τα υποκείμενα σε αλλοτριωτικές σχέσεις και διαδραματίσεις (εκτενέστερη ανάλυση στο Arapoglou 2011). Είναι αξιοσημείωτο ότι στο έργο της Layton (όπως και σε συναφείς προσεγγίσεις π.χ. Clarke, Herber & Hoggett 2008) η αναγνώριση της ευαλωτότητας, αποτελεί τη βάση των πολιτικών αλληλεγγύης έναντι της νεοφιλελεύθερης διαχείρισής τους που εδράζεται είτε στην απώθησή της είτε στην ψευδεπίγραφη φυγή στην ευδαιμονία και στην παντοδυναμία. Επισημαίνω όμως ότι η ευαλωτότητα είναι εν μέρει απότοκο των πολιτικών απορρύθμισης και των ενδεχόμενων τραυματισμών που επιφέρει ο τιμωρητικός λόγος που επιχειρεί να νομιμοποιήσει τις πολιτικές αυτές.

Τεχνολογίες απορρύθμισης: Χωρικότητες των Τεράτων

Η απορρύθμιση στην παρούσα συγκυρία ξεθεμελιώνει όποια θεσμικά ή ιδεολογικά υπολείμματα είχαν απομείνει από προηγούμενους πολιτικούς συμβιβασμούς που, κατά στρεβλό συχνά τρόπο, παρείχαν είτε κάποια

μορφή ασφάλειας, είτε την ψευδαίσθηση δύναμης και ευδαιμονίας. Το σοκ παράγει φόβο, ανασφάλεια, απελπισία και οδύνη που με τη σειρά τους γίνονται αντικείμενο διαχείρισης. Η αιφνίδια και εκτεταμένη απορρύθμιση κινητοποιεί άγχη και φόβους που αντιστοιχούν σε πρώιμες φάσεις συγκρότησης του ψυχικού οργάνου και οι σχέσεις με τους άλλους μπορεί να αποκτήσουν σχιζοειδή-παρanoiδή χαρακτήρα. Οι εντυπώσεις είναι διασπασμένες και η ψυχική ζωή δεν είναι ενοποιημένη, οι άλλοι δεν μπορούν να αναγνωριστούν ως ολότητες και αυτόνομες οντότητες.

Μελετώντας σχετικές αναπαραστάσεις στον Ημερήσιο Τύπο διαπιστώνουμε ότι στην πόλη περιφέρονται εξιδανικευμένα και δαιμονοποιημένα αντικείμενα, όπως ο καλός κι ο κακός μαστός, η καλή κι η κακή μητέρα για το βρέφος. Χωρικές φαντασίες, βιώματα και σχέσεις που συγκροτούν αυτό που αποκαλώ «Χωρικότητες των Τεράτων». Το βασικό άγχος, που επανέρχεται σε αυτές είναι ότι τα διωκτικά αντικείμενα θα αφανίσουν το ιδεώδες αντικείμενο και το εγώ που χρειάζεται να κινητοποιηθεί έναντι της απειλής. Οι κεντρικές περιοχές της πόλης αναπαριστώνται ως παγίδα υποβάθμισης, εγκατάλειψης, οδύνης, φόβου ή ακόμα και θανάτωσης όσων μεταναστών ή γηγενών, εγκλωβίζονται σε αυτές. Είναι χαρακτηριστικό της διαδικασίας σχάσης ότι οι διώκτες πολλαπλασιάζονται με κάθε δυνατό τρόπο, κυρίως με διαρκείς κατηγοριοποιήσεις των επικίνδυνων κατηγοριών του πληθυσμού (ναρκομανείς, πόρνες, λαθρομετανάστες, εγκληματίες κ.ο.κ.) που μετατρέπουν ιστορικές περιοχές του κέντρου της Αθήνας σε γκέτο.

Ενδεικτικά αναφέρω τίτλους από δημοσιεύματα της έγκριτης εφημερίδας «Καθημερινή» το καλοκαίρι που προηγήθηκε των δημοτικών εκλογών του 2010: «Η μάχη για την αποκατάσταση του Κέντρου» (1/8/2010), «Η εγκληματικότητα αλλάζει στέκια στο κέντρο» (1/8/2010), «Συνθήκες Γκέτο στο Κέντρο της Αθήνας: Εκρηκτικά προβλήματα η εγκληματικότητα και το μεταναστευτικό» (25/8/2010), «Το Κέντρο ασφυκτιά σε συνθήκες Γκέτο: Λαθρομετανάστες και ανομία οι δυο μεγάλες πληγές» (25/8/10), «Η Κυψέλη υποφέρει από ιδιότυπο γκέτο» (9/9/2010).

Στα δημοσιογραφικά ρεπορτάζ και σχόλια οι «ήσυχες γειτονιές απειλούνται», «η Ολυμπιακή Αθήνα βομβαρδίζεται», οι «κρυφές γωνιές της απόλαυσης χάνονται». Διευκρινίζω ότι πολλά από τα αναφερόμενα προβλήματα είναι υπαρκτά και ολοένα οξύνονται. Η σχετική όμως επιχειρηματολογία και πολιτικές πρακτικές διαπνέονται από πολεμική διάθεση (μάχη, βόμβες, εκρήξεις, ασφυξία, πληγές, κ.ο.κ). Προφανώς οι στρατιωτικού τύπου επεμβάσεις, είτε από τους κρατικούς μηχανισμούς είτε από το κοινό που ανταποκρίνεται στα σαλπίσματα μάχης, έχουν τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που δηλώνουν ότι επιδιώκουν. Ενδεχομένως, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι τέτοιες επεμβάσεις αποτυγχάνουν, επειδή τα λανθάνοντα συναισθήματα είναι το μίσος και η καταστροφικότητα. Στην επόμενη ενότητα θα εξηγήσω πως οι αναπαραστάσεις συμπόνιας και ενοχής συμπληρώνουν την εικόνα του μίσους και της καταστροφής.

Ήδη από τη δεκαετία του 1970 στη Βρετανία είχε επισημανθεί ότι ο «ηθικός πανικός» (*moral panic*) δημιουργείται με τη διαμεσολάβηση των ΜΜΕ που προκαλούν και νομιμοποιούν την άσκηση κοινωνικού ελέγχου επί των μειονοτικών ομάδων από το κράτος με εθνικιστικά ή ρατσιστικά κριτήρια (Cohen 1973, Hall et al. 1978). Σε συνέχεια αυτού του προβληματισμού ο Stuart Hall (1988) είχε διαβλέψει ότι ο ρατσισμός αποτελεί «τη ζάχαρη στο τσάι» του λαϊκισμού και του αυταρχισμού που συνοδεύουν την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού.

Στην περίπτωση της Αθήνας ο ξενοφοβικός λόγος των ΜΜΕ και η δράση ρατσιστικών ομάδων προϋπήρχαν της κρίσης (Αράπογλου κ.α. 2009, Καβουλάκος & Κανδύλης 2010, Kandyliis 2006). Ο ηθικός πανικός όμως εντείνεται στην περίοδο της κρίσης και μάλιστα εντάσσεται στην πολιτική αντιπαράθεση για τις αυτοδιοικητικές εκλογές (βλ. παρακάτω). Σε όλες τις σχετικές αναλύσεις περισσότερη σημασία έχει το πώς τα ΜΜΕ ή οι φορείς πολιτικής «κεφαλαιοποιούν» το ρατσισμό από το αν τον προκαλούν. Επιπλέον ο ξενοφοβικός λόγος και οι «Χωρικότητες των Τεράτων» εμφανίζονται ήδη από τη δεκαετία του 1990, πριν και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Υπάρχει μια διαφοροποίηση στις περιοχές και στις ομάδες που

μπαίνουν στο στόχαστρο των πολιτικών και των ΜΜΕ, αλλά στο παρόν κείμενο δεν είναι δυνατό να επεκτείνω την ανάλυση. Θέλω επίσης να τονίσω ότι ο χωρικός στιγματισμός είναι μια πρακτική που σχεδόν πάντα εντάσσεται σε μια διχαστική αναπαράσταση. Δηλαδή, ο χωρικός στιγματισμός αποτελεί τον ένα πόλο της σχέσης, στον οποίο και εστιάζονται πολλές αναλύσεις, ενώ υπάρχει και ο πόλος της χωρικής εξιδανίκευσης. Στην προσέγγιση που προτείνω φόβος και παντοδυναμία, πόλεμος και φυγή, απορρύθμιση και μεταρρύθμιση συνδέονται και αποτελούν συστατικά της νεοφιλελεύθερης πολιτικής.

Οι τεχνολογίες του συναισθήματος επιλέγουν τις προσφορότερες πολιτικά αναπαραστάσεις προσφέροντας σωσίβια ασφάλειας σε μια τρικυμία σημαινόντων που εμπλέκονται σε ένα συνεχές παιχνίδι προβολών-ενδοβολών (projections-introjections), φαντασίας και βιώματος στις γειτονιές του φόβου και της εγκατάλειψης. Η φαντασία της καταδίωξης συχνά καταλήγει σε βία καθώς καταρρέουν οι διαδικασίες συμβολοποίησης. Ο βασικός τρόπος επικοινωνίας γίνεται η προβολική ταύτιση (projective identification) καθώς επιδιώκεται ο άλλος να βιώσει ό,τι του προβάλλεται και να συμμορφωθεί σε αυτό που θα ικανοποιούσε τη φαντασία.

Για παράδειγμα σε κείμενα ρατσιστικών διακηρύξεων στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, προβάλλεται στους μετανάστες όχι μόνο φθόνος αλλά και ο πόνος μιας τραυματισμένης συλλογικής ταυτότητας, η ανασφάλεια και ο φόβος της εγκατάλειψης. Στις ανακοινώσεις ρατσιστικών κινήσεων οι μετανάστες χάνουν την ανθρώπινη ιδιότητα, και οι ασυνείδητες προβολές θα μπορούσαν να συνοψιστούν σε φράσεις όπως «παγιδευτήκαμε εδώ και μας φέρονται σαν ζώα – μας μεταχειρίζονται στα σκουπίδια, γίναμε μετανάστες στον τόπο μας». Η αίσθηση εξορίας συνοδεύεται από καταγγελίες για τις πολιτικές και κοινωνικές ελίτ που απολαμβάνουν τα προνόμια τους στις καλές περιοχές. Η «κλοπή της απόλαυσης», ή η «κλοπή των δικαιωμάτων» με δράστες άλλοτε τους μετανάστες και άλλοτε τις ελίτ είναι φαινόμενο που έχει επισημανθεί και σε άλλες χώρες (Clarke & Garner 2010). Δυστυχώς όμως η προβολική ταύτιση οδηγεί σε άμεσες πράξεις βίας,

σαν μια άμεση επικοινωνία για να βιώσει ο άλλος τον άφατο πόνο και το αίσθημα εγκατάλειψης που μερικοί από τους κατοίκους βιώνουν.

Τεχνολογίες ταχείας μεταρρύθμισης: Χωρικότητες Διασκέδασης και Ανθρωπιστικής Κρίσης

Το ξεπέρασμα της κρίσης του νεοφιλελευθερισμού επιβάλλει μια σειρά «μεταρρυθμίσεων» στις οποίες περιλαμβάνονται και οι απόπειρες καταπράυνσης της οδύνης. Σε αυτές υποβόσκουν αμφιθυμία και ενοχές για τις συνέπειες της νεοφιλελεύθερης πολιτικής. Θα τις ονόμαζα «μανικές μεταρρυθμίσεις», όχι μόνο γιατί έχουν το χαρακτήρα του κατεπείγοντος, αλλά κυρίως γιατί αξιοποιούν πολιτικά, εκείνες τις κοινωνικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από αισθήματα ελέγχου, θριάμβου και περιφρόνησης. Τέτοιου τύπου σχέσεις συνήθως συντηρούν η κατανάλωση και η φιλανθρωπία και εδώ έχουμε τις κλασικές περιπτώσεις εξευγενισμού περιοχών.

Στην ελληνική πολιτική το σλόγκαν «η βουλιάζουμε ή αλλάζουμε» καθοδηγεί τέτοιες μεταρρυθμίσεις, καθώς εν μέσω κρίσης απόφασίστηκε η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για παράδειγμα, η επικοινωνιακή προώθηση του σχεδίου ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 2010 τόνιζε το στοιχείο του κατεπείγοντος, του απόλυτου ελέγχου της κατάστασης από τη κυβέρνηση, του θριάμβου επί των δυσκολιών και της μομφής όσων «οπισθοδρομικών» πολιτικών δυνάμεων εναντιώνονταν σε αυτές. Η «επανάσταση του ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗ» αφενός προβάλλονταν ως μια από τις βασικότερες προϋποθέσεις για τη σωτηρία της χώρας και αφετέρου συνδέονταν με την παραμονή του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση και την αποφυγή του κινδύνου πρόωρων εθνικών εκλογών.

Στην ίδια κατεύθυνση οι ταχείες επενδύσεις θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν την πληγωμένη εικόνα της εγκαταλειμμένης μετα-Ολυμπιακής πόλης μέσω της κινητοποίησης των αγορών ακινήτων και των πολλαπλών αναπλάσεων. Η πολιτική διοίκηση της χώρας μπορεί να «αναβιώσει» το όραμα της αξιόπιστης χώρας τιμωρώντας τους δράστες της

εγκατάλειψης και της κλοπής του δημόσιου χρήματος. Η αναζήτηση υπευθύνων και η τιμωρία τους γίνεται στοιχείο πολιτικής νομιμοποίησης ή και προσωπικής ανέλιξης.

Οι σχεδιαζόμενες αναπλάσεις και κοινωνικές παρεμβάσεις αποσκοπούν στην αποκατάσταση μιας «κανονικότητας» στους επίφοβους και εγκαταλειμμένους τόπους. Επιδιώκουν την επίτευξη μιας «πόλης κατανάλωσης και αναψυχής» από την οποία οι πολλοί αποκλείστηκαν. Τέτοιες αναπαραστάσεις ονομάζω «Χωρικότητες Διασκέδασης» σε κάποιες παραλλαγές των οποίων, το ξένο αποκτά το χαρακτήρα του εξωτικού που μπορεί να καταναλωθεί άφοβα σε μικρές, πάντα, δόσεις.

Μια ακόμη παραλλαγή των «μανικών μεταρρυθμίσεων» μπορεί να θεωρηθεί η «ταχεία» αντιμετώπιση των έντονων και ορατών προβλημάτων στο κέντρο της πόλης. Η τεχνολογία των συναισθημάτων κινητοποιεί εδώ τις «Χωρικότητες της Ανθρωπιστικής Κρίσης». Εννοώ ότι οι περιοχές του κέντρου δεν παρουσιάζονται απλώς ως επίφοβοι τόποι αλλά ως τόποι οδύνης και ταυτόχρονα διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής. Το «επιτελικό κράτος» καλείται να κατευθύνει τις «στρατιές» των εθελοντών στις περιοχές που πλήττονται από την κρίση. Στην περίπτωση αυτή διαφαίνεται η ενοχή των διαχειριστών της κρίσης αλλά τα όρια ευθύνης τους περιορίζονται στην αντιμετώπιση του αναπόφευκτου. Επιπλέον αναπτύσσεται μια συμβολική οικονομία επιμερισμού σπάνιων πόρων και συναισθημάτων συμπόνιας (Arapoglou 2004). Για παράδειγμα στο προσκήνιο έρχονται οι «νέο-άστεγοι» θύματα της κρίσης κι όχι οι «λαθρομετανάστες». Ο διαχωρισμός των δυο αυτών κοινωνικών κατηγοριών από τις αστυνομικές αρχές και τις εθελοντικές οργανώσεις είναι εξαιρετικά δύσκολο καθήκον.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι «ταχείες μεταρρυθμίσεις» σπανίως αποδίδουν. Συχνά οι φιλοδοξίες των αρμόδιων αρχών για το «ιστορικό κέντρο» εξαντλούνται σε μια σειρά σχεδιασμών επί χάρτου. Δεν είναι ωστόσο παράδοξο το ότι η φιλοδοξία των σχεδίων συνδέεται άρρηκτα με την αδυναμία πραγματοποίησής τους, ακριβώς επειδή η φυγή στην παντοδυναμία

σημαίνει άρνηση της ευθύνης, των ελλειμμάτων σχεδιασμού και των πραγματικών συνθηκών μέσα στις οποίες διαμορφώνονται τα προβλήματα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι επιτροπές που έχουν κατά καιρούς συσταθεί για τη διάσωση του ιστορικού κέντρου. Στην τεκμηρίωση και στις προτάσεις σχετικών πορισμάτων είναι έκδηλη η εναλλαγή του φόβου, της διαπίστωσης της ανθρωπιστικής κρίσης, και της προώθησης της πολυπολιτισμικής διασκέδασης. Ως βασικό αίτιο των προβλημάτων του κέντρου θεωρείται η συγκέντρωση περιθωριακών ομάδων, αστέγων, απόρων, χρηστών ναρκωτικών, εκδιδομένων ατόμων, και αλλοδαπών. Η συγκέντρωση όλων αυτών των ετερογενών ομάδων αποτελεί το βασικό γνώρισμα της ανθρωπιστικής κρίσης στα εν λόγω σχέδια. Δεν αντέχει βέβαια στην ορθολογική κρίση ο ισχυρισμός ότι η περιθωριοποίηση και η παραβατικότητα είναι το αίτιο των προβλημάτων. Η παράθεση τόσο ετερογενών «ομάδων» υπό την ετικέτα του περιθωρίου και της παραβατικότητας δύσκολα συγκαλύπτει την απαξίωσή τους και θέτει διλλήματα επιλογής για το ποιοι αξίζουν την συμπόνια και ποιοι όχι. Συνέπεια μιας τέτοιας προσέγγισης δεν είναι παρά η «σύσφιξη» των αστυνομικών και προνοιακών παρεμβάσεων, καταστολής και συμπόνιας.

Η κοινωνική συνοχή στην προεκλογική αντιπαράθεση για το Δήμο της Αθήνας

Χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα αποτελεί η αντιπαράθεση σχετικά με την κοινωνική πολιτική μεταξύ των δυο επικρατέστερων συνδυασμών στις τελευταίες δημοτικές εκλογές του 2010. Ο ένας συνδυασμός- «ΑΘΗΝΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΑΣ» ήταν αυτός του πρώην υπουργού του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας και απελθόντος δημάρχου, Νικήτα Κακλαμάνη. Στο συνδυασμό «ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ» που τελικά κέρδισε, ηγείται ο πρώην Συνήγορος του Πολίτη, Γιώργος Καμίνης, ο οποίος προτάθηκε από το νεοϊδρυθέν κόμμα της ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ και υποστηρίχθηκε από το κυβερνών κόμμα- ΠΑΣΟΚ και μικρές ετερογενείς

πολιτικές κινήσεις. Υπήρχαν ακόμη ένας ακροδεξιός συνδυασμός, τρεις αριστεροί συνδυασμοί, και ένας υποψήφιος χωρίς υποστήριξη πολιτικού κόμματος. Στον επίσημο προγραμματικό τους λόγο οι δυο μεγάλοι συνδυασμοί παρότι δεν ταυτίστηκαν, ρητορικά συνέκλιναν ως προς βασικές αρχές πολυπολιτισμικότητας, αλληλεγγύης και ισότητας ευκαιριών. Και στους δυο όμως η «κοινωνική συνοχή» συνδέθηκε πρωτίστως με ζητήματα ασφάλειας. Το τονίζω αυτό καθώς είναι η πρώτη φορά που η «κοινωνική συνοχή» απέκτησε στα ελληνικά πολιτικά δεδομένα τόσο στενή σύνδεση με την ασφάλεια, την παραβατικότητα και την ανομία.

Η ρητορική αυτή επιβεβαιώνει όσα γνωρίζουμε από τις αναλύσεις για την Μ. Βρετανία, όπου η κοινωνική συνοχή ορίζεται κατά τρόπο «αρνητικό» από τις συνέπειες της έλλειψης της, δηλαδή προσδιορίζεται ως αυτό που δεν θέλουμε ή ως αυτό που απευχόμαστε ή φοβόμαστε. Στην επιχειρηματολογία αυτή ανασφάλεια=ανομία=μη-συνοχή και αντίστροφα ασφάλεια=νομιμότητα=συνοχή. Στην αριστερή και σοσιαλδημοκρατική παράδοση αυτό είναι αξιοπρόσεκτο, γιατί πλέον η συνοχή δεν ορίζεται με όρους ισότητας ή ανισότητας ή με όρους ιδιότητας πολίτη. Η Μεγάλη Βρετανία αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα για το πώς η κοινωνική συνοχή συνδέθηκε με την προώθηση ενός νέου κοινοτισμού όπου η κοινότητα προάγει το αίσθημα ασφάλειας και επιτυγχάνει την αφομοίωση. Η επικοινωνιακή τεχνική στις πολιτικές αυτές αφαιρεί από τον Άλλο την ετερότητά του – προωθείται η «πολυπολιτισμικότητα» χωρίς «ετερότητα», και η «πολιτική» χωρίς «πολιτική», όπως κατά τον Žižek (2010), προωθείται ο καφές χωρίς καφεΐνη. Και βεβαίως δεν θα μπορούσε να υπάρχει καλύτερη επιτέλεση μιας τέτοιας κένωσης από το εξαφανιστεί όχι το νόημα των λέξεων αλλά ο φυσικός εκπρόσωπος τους. «Πολυπολιτισμικότητα» χωρίς Άλλους και «πολιτική» χωρίς Πολιτικούς. Αυτή είναι μια μορφή συνοχής στην οποία η κοινωνία υπάρχει αδιαμεσολάβητη, ασφαλής και αυτάρκης με τον ενιαίο και αδιάσπαστο εαυτό της.

Ας επανέλθουμε στον παράδειγμα της Αθήνας. Σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης, μεταξύ των δυο πολιτικών σχηματισμών, αποτέλεσε η

στάση έναντι των μεταναστών «χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα» (στο λεξιλόγιο του ενός συνδυασμού) και των «παράνομων μεταναστών» (στο λεξιλόγιο του άλλου συνδυασμού). Ανεκτική και ανθρωπιστική για τον συνδυασμό που νίκησε – απορριπτική και κατασταλτική για το συνδυασμό που ηττήθηκε. Οι αιτιολογήσεις επίσης διαφέρουν. Στο συνδυασμό του Κακλαμάνη η παγκόσμια κρίση, το πρόγραμμα σταθεροποίησης, η ανεξέλεγκτη εισροή μεταναστών που ανέχτηκαν οι κυβερνήσεις, και τα προσκόμματα που οι αριστερές κινήσεις έφεραν στις προσπάθειες του δήμου για την αναζωογόνηση της πόλης αναφέρονταν ως οι βασικοί παράγοντες για τη δημιουργία των τοπικών προβλημάτων. Σύμφωνα με το συνδυασμό του Καμίνη η αμέλεια και η διαφθορά της συντηρητικής δημοτικής αρχής έφεραν την παρακμή και την κρίση που με τη σειρά της γέννησε ανομία και ανασφάλεια. Η παγκόσμια κρίση και η σταθεροποιητική πολιτική, αποτελούν περιοριστικούς παράγοντες κι όχι ανυπέρβλητα εμπόδια για τις δημοτικές αρχές. Τελικά πειστικότερη αποδείχτηκε η επιχειρηματολογία που επέρριψε την ευθύνη [και την τιμωρία] στη διαφθορά της απερχόμενης αρχής, η αναγνώριση του αισθήματος εγκατάλειψης, η ελπίδα αναζωογόνησης των περιοχών σε «κρίση», και η άμβλυνση της αίσθησης κινδύνου.

Επιπρόσθετα, η διαχείριση της κρίσης λαμβάνει χώρα σε διαφορετικές κλίμακες (έτσι π.χ. σε άλλο επίπεδο μπορεί να εκφραστεί η «βαρβαρότητα» και σε άλλο η «ανθρωπιά»). Προφανώς οι κλίμακες αυτές κατασκευάζονται και επίσης διασυνδέονται. Το κλασικό παράδειγμα σε σχέση με το μεταναστευτικό ζήτημα, που έχει συνδεθεί με το μέλλον του κέντρου της Αθήνας, είναι η διάκριση μεταξύ της λεγόμενης διαχείρισης των ροών και της κοινωνικής ένταξης. Η διαχείριση θα γίνει κυρίως μέσω διακρατικών συμφωνιών και συνεργασίας, η φύλαξη/ αστυνόμευση και σκλήρυνση των συνόρων θα είναι πρωτίστως αρμοδιότητα του εθνικού κράτους και η ένταξη, όσων απομείνουν, θα γίνει πρωτίστως σε τοπικό επίπεδο.

Η κατασκευή του φράχτη στον Έβρο είναι ενδεικτικό παράδειγμα. Η τεχνολογικοποίηση που νομιμοποιεί μια τέτοια πολιτική της προσδίδει όχι

απλώς «αποτελεσματικό» αλλά «ρεαλιστικό» χαρακτήρα, μεταθέτοντας την ευθύνη της φροντίδας και περίθαλψης του ικέτη σε άλλο επίπεδο και σε άλλους φορείς. Η εναλλαγή βαρβαρότητας- ανθρωπιάς ευφημιστικά ονομάζεται από τους κυβερνητικούς αρμόδιους «ολοκληρωμένη προσέγγιση» ή «πακέτο» εφόσον τεχνοκρατικά εμφανίζεται ως κατανομή αρμοδιοτήτων. Βεβαίως η τεχνολογικοποίηση απωθεί την ενοχή για το απάνθρωπο και εξοβελίζει την συμπόνια. Η συζήτηση γίνεται για το ύψος και το μήκος του φράχτη και τα υλικά, της κατασκευής του. Περιλαμβάνει επίσης τις λειτουργίες της θερμικής κάμερας, και μάλιστα, ως επίδειξη ύψιστης επικοινωνιακής τεχνικής οι εικόνες των λαθρομεταναστών αναμεταδίδονται στα ΜΜΕ ως σκιές. Οι σκιές δεν έχουν όνομα, ηλικία, φύλο, ιστορία και συναισθήματα – δεν διακρίνεται αν πρόκειται για άνδρες, γυναίκες ή παιδιά. Δεν μπορείς να συμπονέσεις μια σκιά, μπορείς όμως να τη βάλεις στο στόχαστρο. Η ανθρώπινη κατάσταση περιορίζεται σε μια μόνο ιδιότητα του σώματος – αυτή της εκπομπής θερμότητας.

Επειδή ακριβώς οι κλίμακες κατασκευάζονται, η κατανομή αρμοδιοτήτων μπορεί να επιτρέψει πολιτικούς ελιγμούς και αντιπαραθέσεις. Ας σημειωθεί ότι η συμβολική, σκλήρυνση της εθνικής πολιτικής εμφανίστηκε κυρίως μετά τις αυτοδιοικητικές εκλογές. Η τακτική της κυβέρνησης ελέγχεται ως σκόπιμη καθυστέρηση ή αποσιώπηση των προθέσεων της προκειμένου να καρπωθεί τα ενδεχόμενα πολιτικά οφέλη από την ήττα των συντηρητικών δημάρχων στους οποίους μπορούσε να χρεωθεί ο αυταρχισμός. Παραμένει μάλιστα ανοιχτό το ερώτημα της στάσης των δημοτικών αρχών στις νέες συνθήκες, ο προσδιορισμός των αρμοδιοτήτων τους σε θέματα αστυνόμευσης, η συμμετοχή τους σε εκκαθαρίσεις σκούπα κ.ο.κ. Υπογραμμίζω ότι δεν πρόκειται για πλήρη και μονοδιάστατο διαχωρισμό αρμοδιοτήτων, αλλά ότι υπάρχουν σαφείς προτεραιότητες για τον τύπο της παρέμβασης σε κάθε κλίμακα. Επομένως η στιγμή της βαρβαρότητας δεν εμφανίζεται αποκλειστικά –παρότι επικρατεί– μόνο στο εθνικό επίπεδο διαχείρισης ενώ η στιγμή της ανθρωπιάς στο τοπικό.

Υπάρχει ένας σχεδιασμός για κάτι τέτοιο, ένα σχεδιασμός όμως που φαίνεται ότι αποτυγχάνει γιατί η βία διαχέεται.

Τέλος, στη διαχείριση της κρίσης συμμετέχει ποικιλία πολιτικών και κοινωνικών δρώντων κάθε ένας από τους οποίους αξιοποιεί ένα διαφορετικό ιδεολογικό μίγμα. Δυο στοιχεία αποκτούν εδώ καθοριστική σημασία. Πρώτον, η ικανότητα συμμαχιών, αναπλαισίωσης τοπικών δράσεων και πολιτικής αξιοποίησής τους. Δεύτερον η ικανότητα να κινητοποιηθούν τα συναισθήματα και οι επενδύσεις μεγάλου κοινωνικού φάσματος. Για την περίπτωση της Αθήνας που εδώ συζητάμε οι δυο σχηματισμοί δημιούργησαν διαφορετικές συμμαχίες αναπλαισιώνοντας τοπικά αιτήματα με διαφορετικό τρόπο. Η απελθούσα δημοτική αρχή επέδειξε ανοχή σε τοπικές ρατσιστικές δράσεις και επιχείρησε να δελεάσει τους ψηφοφόρους ακροδεξιών κομμάτων. Πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση με την έννοια ότι οι τοπικές ρατσιστικές δράσεις αφενός αξιοποιούνται πολιτικά αφετέρου όμως αξιοποιούν τη δυνατότητα πρόσβασης σε ένα ευρύτερο ακροατήριο, γεγονός που τις ενδυναμώνει. Το συντηρητικό πολιτικό φάσμα επιχείρησε δηλαδή να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά τις «Χωρικότητες των Τεράτων». Η συγκρότηση τοπικών ομάδων στη βάση παρανοειδών μηχανισμών και η αξιοποίηση της ηγεσίας τους καθίσταται μερικές φορές καθοριστική για το μέλλον μιας περιοχής. Η πρακτική αυτή εντέλει αποδοκιμάστηκε καθώς στο δεύτερο γύρο των εκλογών συγκροτήθηκε μια πλειοψηφία που συνυπολογίζοντας το ενδεχόμενο ανοιχτής ρατσιστικής διοίκησης προτίμησε το συνδυασμό του Καμίνη. Οι «Χωρικότητες της Ανθρωπιστικής Κρίσης» συσπείρωσαν ένα ευρύτερο φάσμα πολιτών. Όμως, οποιαδήποτε παρέμβαση στις περιοχές που έχουν συγκροτηθεί ρατσιστικές κινήσεις είναι εξαιρετικά δύσκολη, ειδικά εφόσον έχει πλέον διαμορφωθεί ένα εύαριθμο – αν και όχι πλειοψηφικό, ακροατήριο του ξενοφοβικού λόγου.

Αυτό σχετίζεται με το δεύτερο παράγοντα, δηλαδή τη δυνατότητα πολιτικής απεύθυνσης του ρατσισμού σε ένα ευρύτερο κοινό, μεσοστρωματικής, ως επί το πλείστον, κοινωνικής σύνθεσης για τις περιοχές που μιλάμε. Διαμορφώνεται μια συνθήκη που μοιάζει με αυτό που ο Bauman

αποκάλεσε «κοινωνία των παρατηρητών». Αναφέρομαι σε εκείνο το φαινόμενο στο οποίο η ρατσιστική βία γίνεται ανεκτή χωρίς οι μάρτυρες της να παρεμβαίνουν για την παρεμπόδισή της. Η στάση αυτή όχι μόνο επιτρέπει την αναπαραγωγή της φυσικής βίας αλλά και συγκροτεί κοινό για την κατ' εξακολούθηση θέαση της είτε στο περιβάλλον που επιτελείται είτε σε ορισμένες μορφές αναμετάδοσής της από τα ηλεκτρονικά μέσα και το διαδίκτυο. Υπάρχει μεγάλη συζήτηση για το αν υπάρχει ηθική ευθύνη και ενοχή του παρατηρητή εφόσον δεν συμμετέχει στην πράξη. Στις ΗΠΑ κυρίως η σχετική φιλολογία έχει επισημάνει ποικιλία ασυνείδητων μηχανισμών που εξηγούν τη διάδοση του φαινομένου. Ως επί το πλείστον οι μηχανισμοί αυτοί διευκολύνουν την απώθηση της ενοχής μέσω της υποτίμησης των θυμάτων και της μείωσης της βλάβης την οποία υφίστανται. Με άλλα λόγια, κάποια από, τα θύματα της βίας «δεν αξίζουν την συμπόνια».

Επίλογος

Προσπάθησα να επιχειρηματολογήσω ότι ενώ η αδυναμία επανόρθωσης των κοινωνικής οδύνης είναι μάλλον σταθερό γνώρισμα της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και πολιτικής, εδώ μπορούμε να διαγνώσουμε κάτι καινούριο. Πρόκειται λοιπόν όχι μόνο για την αδυναμία να αποκτήσει ο «καπιταλισμός ανθρώπινο πρόσωπο» αλλά για την προσπάθεια να διαχειριστεί την αδυναμία του. Θέλω να τονίσω ότι η διαχείριση αυτή δεν αφήνει απλώς αβοήθητα τα θύματα της πολιτικής του, δεν διευρύνει απλώς τις κοινωνικές ανισότητες, αλλά ενισχύει τις διασχιστικές τάσεις, πολλαπλασιάζει τα πρόσωπα της βαρβαρότητας, και διαχέει τη βία. Μιλώ δηλαδή όχι για την επικράτηση της βαρβαρότητας *per se*, αλλά για την επικράτηση της βαρβαρότητας επειδή αποτυγχάνει η επικοινωνιακή «θεραπεία» της οδύνης που επιφέρει. Σ' αυτά τα πλαίσια επιχείρησα να αναδείξω πως η συμβολική και υλική βία παράγεται από την ατελέσφορη χρήση των «τεχνολογιών νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης και μεταρρύθμισης» που τροφοδοτούν χωρικές φαντασίες, βιώματα, σχέσεις και

πρακτικές με βασικό συστατικό τους τη βία και την απελπισία. Η διαδικασία, που επιχειρώ να περιγράψω, φέρνει πάρα πολύ κοντά εκείνα τα οποία επιχειρεί να διαχωρίσει- το καλό και το κακό, τη φαντασία της βίας και την επιτέλεση της. Με απλά λόγια είναι ένα «παιχνίδι με τη φωτιά». Πρόκειται για την έναρξη μιας βαθιάς οργανικής κρίσης.

Η διέξοδος θα μπορούσε ίσως να αναζητηθεί σε αντι-κανονιστικές διαδικασίες αλληλεγγύης, στην αναδιανομή πόρων, στον καταμερισμό μεριδίων ευθύνης, στο ρεαλιστικό σχεδιασμό και στην εργασία αλλαγής των περιοχών της κρίσης με τη συμμετοχή όσων ο ρατσιστικός λόγος αποκλείει. Θα ήταν ίσως αισιόδοξο να σκεφτεί κανείς ότι η αποτυχία νομιμοποίησης του νεοφιλελευθερισμού θα μπορούσε να σηματοδοτήσει και την έναρξη μιας διαδικασίας απελευθέρωσης από τις μεσσιανικές εξαγγελίες, τις πολεμικές ιαχές, και τις δογματικές εξαρτήσεις, που αναπαράγονται μέσα στους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς στους οποίους εναποτίθενται η προστασία και οι ελπίδες των πολιτών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ahmed S., 2004, *The cultural politics of emotion*, Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Afouxenidis A., 2006, «Urban social movements in southern European cities: reflections on Toni Negri's the mass and the metropolis», *City*, 10 (3), pp. 287–329.
- Αράπογλου Β.Π., Καβουλάκος Κ.Ι., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009, «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, 107, σσ. 57-66.
- Αράπογλου Β.Π., 2005, «Καθεστώα αποκλεισμού, οι αλήθειες και οι παραλλαγές τους: Διάγραμμα μελέτης του ελληνικού καθεστώτος αποκλεισμού», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 118Γ, σσ. 31-58.

- Arapoglou V.P., 2004, «The governance of homelessness in the European South: spatial and institutional contexts of philanthropy in Athens», *Urban Studies*, 41 (3), pp. 621-640.
- Arapoglou V.P., 2011, «The urban uncanny: The neoliberal crisis and the political incapacity for social reparation», 4th Annual Conference: The psychosocial studies Network, Brighton.
- Brenner N., Peck J., Theodore N., 2010a, «Variegated neoliberalization: geographies, modalities, pathways», *Global Networks*, 10 (2), pp. 1470-2266.
- Brenner N., Peck J., Theodore N., 2010b, «After neoliberalization?», *Globalizations*, 7 (3), pp. 327-345.
- Clarke S., Garner S., 2010, *White identities: A critical sociological approach*, London, Pluto Press.
- Clarke S., Herber H., Hoggett D., 2008, *Object relations and social relations: the implications of the relational turn in psychoanalysis*, London, Karnac books.
- Cohen S., 1973, *Folk devils and moral panic*, St Albans, Paladin.
- Crowley H., Hickman M., 2008, «Migration, postindustrialism and the globalized nation state: social capital and social cohesion re-examined», *Ethnic and Racial Studies*, 31 (7), pp. 1222-1244.
- Gregg M., Seigworth G., (eds), 2010, *The affect theory reader*, London, Duke University Press.
- Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J., Roberts B., 1978, *Policing the crisis, mugging, the state, and law and order*, NY, Holmes and Meier Publishers Inc.
- Hall S., 1988, *The hard road to renewal: Thatcherism and the crisis of the left*, London, Verso.
- Hook D., 2005, «Affecting whiteness: Racism as technology of affect», *International Journal of Critical Psychology*, 16, pp. 74-99.

- Καβουλάκος Κ.Ι., Κανδύλης Γ., 2010, «Τοπική αντιμεταναστευτική δράση και αστική σύγκρουση στην Αθήνα», *Γεωγραφίες*, 17, σσ. 105-109.
- Kandyli G., 2006, «From assimilation to national hierarchy. Changing dominant representations in the formation of the Greek city», *The Greek Review of Social Research*, 121 C, pp. 157-174.
- Layton L., 2006, «Racial identities, racial enactments, and normative unconscious processes», *Psychoanalytic Quarterly*, 75 (1), pp. 237-269.
- Layton L., 2008, «What divides the subject? Psychoanalytic Reflections on Subjectivity, Subjection and Resistance», *Subjectivity*, 22, pp. 60-72.
- Layton L., Carro Hollander N., Gutwill S., (eds), 2006, *Psychoanalysis, class and politics: Encounters in the clinical setting*, London, Routledge.
- Μαλούτας Θ., 2011, «Χωρικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Αθήνα: από τις ρυθμίσεις του πελατειακού κράτους στην Κρίση των ελλειμμάτων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 134-135 Α'- Β', σσ. 51-70.
- Merrifield A., Swyngedouw E., (eds), 1996, *The urbanization of injustice*, London, Lawrence and Wishart.
- Peck J., 2010, «Zombie neoliberalism and the ambidextrous state», *Theoretical Criminology*, 14 (1), pp.104-109.
- Thrift N., 2004, «Intensities of feeling: Towards a spatial politics of affect», *Geografiska Annaler*, 86 (1), pp. 57-78.
- Σταθάκης Γ., Χατζημιχάλης Κ., 2004, «Αθήνα διεθνής πόλη: από την επιθυμία των ολίγων στην πραγματικότητα των πολλών», *Γεωγραφίες*, 7, σσ. 26-47.
- Smith N., 1996, *The new urban frontier: gentrification and the revanchist city*, London, Routledge.
- Wacquant L., 2007, *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*, Cambridge, Polity Press.

Zizek S., 2010, «Liberal multiculturalism masks an old barbarism with a human face», *Guardian*, www.guardian.co.uk, τελευταία επίσκεψη στις 03/10/2010.